

Jan Skácel A znovu láska

BEZ KONCE A NÁZVU

Je to jak shodit hnízdo vlaštovce
a bolí to když dostaví se lítost
a ten kdo ublížil se poleká a chce
napravit křivdu a je bezmocný
jak tato malá báseň celá bez konce

MODLITBA STARÁ – STARÁ!

A dej mi sílu unésti
všechno co změnit nemám sil

Odvahu abych to nač stačím
na tomto světě pozměnil

A také moudrost abych znal
a od sebe to rozeznal

Z I M N Í

Jako by pokoušel se zrušit svět
snáší se sních a cesty k nám jsou bílé
jsme zasaženi čistotou té chvíle
a kde je odpověď

Neslyšně za nás vyzvánějí zvony
ohluchlý zvoník usnul v závějích
a zabořila dálka bez ozvěny
když přestal padat sních

VÁNOCE DOSPĚLÝCH

Radostí dětí ohřejem si ruce
budem se usmívat a říkat
jsou tady Vánoce
zatímco bílou nití zaobroubí mráz
to obnošené
co se roztřepilo za ta dlouhá léta

A budeme trošku veselí
a trošku smutní
a trochu pobavení sami sebou
a ticho roztáhne svých deset prstů
před naše tváře
a zamrzne do opuštěných ulic

A teplá ramena stromečků
vtlačí se do oken až bezdětní
půjdou po večěři na procházku
a budou se držet za ruce
a budou si dětmi

a každý z těch dvou
se bude snažit být ten dospělejší
a pečovat o druhého
protože venku je kluzko
a uvnitř Vánoce

D O S L O V

Sotva ho v červnu vavříny Petrarcovy ceny ozdobila italská Lucca a v září další významnou evropskou cenou slovinská Vilenica, zemřel ironií osudu na „památné“ datum 7. listopadu – rozedma plic způsobila selhání srdeční činnosti. Smuteční obřad v Brně-Židenicích se pak konal v zjitřené politické atmosféře za obrovské účasti smutečních hostí pouhé dva dny před 17. listopadem 1989. V tu dobu měl Jan Skácel pohromadě nový soubor básní, a to v podobě, v jaké je předkládán v této knize. Vyšel z jeho rukou a pod jeho titulem, ale nedá se říci, že mu autor už ve všem všudy stačil vtisknout nezvratnou podobu. Musíme se smířit s tím, že jednou provždy zůstane při podobě přibližné. Poslední kniha nejen stahuje hrdlo lítostí nad možnostmi, jež už nikdy nebudou naplněny, ale stejně naléhavě ponouká i k pohledům zpátky: vybízí, aby byla nahlédnuta v paprscích předchozího básníkovy díla, jako jeho konečné stvrzení, rozezvučuje se zvláštní intenzitou – protože naposledy – vše, proč jsme si tohoto autora zamilovali a proč jsme s napětím čekali na každou jeho novou knížku. Pár následujících odstavců není víc než skromné uvedení do takového ohlédavého zamyšlení.

Zůstaneme v něm jen u Skácelova zacházení s časem. V jednotlivých básních má čas zřetelné kontury, ale stanovit obecnou filozofii (nebo axiologii) času básníkovy poezie už tak jednoduché není. Kdysi náramně dovedl vybásnit

skvělou soběstačnost přítomné chvíle. Pamatujete? „A líbí se mi, nevím proč, / že přšlo dnes v noci k ránu / a na lavičkách, na pavlánu / kapičky visí průhledné.“ Nebo: „A den je tichý, křehký jako skořápka. / Uvnitř je slunce, také celé bílé. / I sníh je bílý, stromy, střechy, sníh. / I tato vteřina, i tahle bílá chvíle.“ Zdá se, že tato potřeba básníka v poslední sbírce opustila, totiž že k ní ztratil pohnutky. Pokud ještě takovou přítomněpřítomnou chvíli vyčarovává, pak jen ve vzpomínce, anebo ji – třeba nezjevně – masívně vydřevuje minulostí (Na starý motiv, Znovu bez názvu), anebo k ní obratem zjednáva komplementární protějšek v podobě věčnosti. Kdysi v titulní básni sbírky Co zbylo z anděla úchvatnost takové chvíle dokonce rozfázoval, jen aby jedinečnost prvního doteku ranního chodce s rozbřeskem sugeroval co nejnaléhavěji. Teď? Teď sice obdobný chodec také vpadá do tajuplné jitřní hodiny, leč s příznačným odhodláním „paběrkovat na přísně nestřežených skládkách věčnosti“ (Jitro). Nebo autor dokonaný zázrak okamžiku (okamžiku an sich) hned doplňuje ujištěním, že „kapky vteřin“ lampičku vína „nezasnou“, čili že nezrušitelné přátelství je nadřazeno zrušitelnému štěstí pomíjivé chvíle (A před hospodou). Oslabil-li se v Skácelově poezii láskyplný smysl pro okamžité, pak druhý půl na její časové ose trvá v neoslabené intenzitě. Jenže co je vlastně u Skácela opakem pomíjivé vteřiny?

Na to je po ruce jednoduchá odpověď: například dětství. Je integrální součástí Skácelových sbírek od prvopočátku, jen se v poslední knize zdá (pro statistiku teď není pravá chvíle), že už není tak vesnický zpředmětňováno jako dřív. Jeho atributy\ samozřejmě i nadále zůstávají humna, sad, vlašťovčí hnízda, žebříňák, pastviště a závěje vroubíci zimní

cestu, ale celkově je dětství fluidnější, to jest duchovněji: víc než rodný dům je to teď pohádka, víc než vesnický hrbitov strach, jakým se bojí děti, víc než večerní cesta na voze úžas a slitování. Podle této logiky je teď i vzpomínka na dětství víc než dětství. Dynamika situace je taková, že jde ne o únik tam, tj. do dětství, nýbrž o dětství přitažené sem, tj. do přítomnosti; nejde o zaprášené rekvizity, jde o chagalovské obrazy.

„Vzpomínka na to dodnes krásně bolí.“ Dětství neznamená tedy u Skácela čistou minulost, je to minulost zdůrazněně zpřítomnělá. Při této příležitosti stojí za to odbočit a povšimnout si aspoň stručně polaritu vzpomínka – zapomnění. U Skácela je to příkrá polarita hodnotová: „Pokus se jako dítě bát / na zlý strach kolem zapomenout / a na ten krásný vzpomínat“ (Za zavřenýma očima). Vzpomínka – tedy setrvání v čase – je záležitost pozitivní, zapomnění – tedy vyčlenění z času – nástroj zla nebo vhodná rezervace pro zlo. Poslední sbírka obsahuje uhrančivou báseň Krajina s černým koněm a řekou zapomnění. Z jejích dvou čtyřveršových slok první dříve tvořila samostatné číslo 5 v rukopisné sbírce Oříšky pro černého papouška (1976), ale když se sbírka stala součástí tištěné knihy Naděje s bukovými křídly (1983), „vadila“ a byla z ní vyřazena – Skácel ji pak aspoň vepisoval přátelům do knihy místo dedikace. Pro potřeby své poslední sbírky rozšířil původní číslo 5 o nové čtyřverší, které je osvětlující i uvolněnou variací první strofy a tím i motivu řeky Léthé. Nerovný konflikt mezi „básníky zakázanými za živa“ a jejich zakazovači, kteří se je pokoušejí uvrhnout do zapomnění, končí v básni porážkou mocných nositelů zla. V metaforické rovině básně to Skácel nastrojil tak, že dal řece Léthé zamrznout až na bezedné dno a tím ji

vlastně učinil schůdnou – zrušil ji. Tak zrušil i vnucované zapomnění, tj. vypovězení z času. A udělejme ještě odbočku z odbočky a zastavme se na chvíli u těchto agentů zapomnění. Skácel jimi pěkně obohatil panoptikum, které založil v knize Kdo pije potmě víno (1988) groteskními postavami „těch, kteří zakázali sami sebe“, „metařů“ a umrlych „konfidentů“. Ani v poslední sbírce nezůstal jen u jediné figuríny: parádují zde ještě ti, kteří „za vlastní strach se krutě mstí“, a znovu „ti, kteří zakazují“. Jsou to jediné pomníky – pomníky – pranýře –, jakých se slouhům totalitní moci mohlo dostat, takové jim už nikdy nikdo nepostaví. V souvislosti s naším tématem však Skácelovy agenty zapomnění zmiňujeme jen proto, aby snad nebyli považováni za agenty smrti. V básni Ti kteří zakazují se praví: „Povinnost smrti se jim omrzela dávno / nemohou unést mezi živými / tak těžkou věc.“ Nejen zde, i jinde, zvláště v mnohých čtyřverších, pojímá Skácel smrt jako něco, co je v řádu života. Smrt není antiživot, antiživotem je u něho až vyobcování z času. Vystrčil-li tedy Skácel agenty zla, agenty zapomnění mimo smrt, tj. za hranice života, vystrčil je podle logiky, že s čím kdo zachází, tím také schází, vlastně do ne-času. (Je-li sbírka s takto vymezenou polaritou čas-nečas uvedena citátem starých autorových veršů, které proti smrti stavějí lásku jako synonymum života, dochází mezi mottem a sbírkou k mírné disonanci.) U Skácela je život (včetně smrti) korelátem času; Skácel je zkrátka básníkem toho, co je v čase – toho, co trvá.

A jsme zpátky u otázky, jak Skácel ve své poezii zachází s časem. Nedominuje v ní (už) polarita krásné prchavosti a uspokojující trvalosti, nýbrž času a ne-času. Co trvá, necítá se tím mimo čas, trvání se děje právě jen a jen v čase.

Je to plnost času, a to doslova. Ukázali jsme výše, že teď Skácel přidává index trvání i pomíjivým okamžikům. V básni Chvála dřeva varují mrtvé stromy v podobě sténajících důlních stojek havíře před smrtí – minulost exemplárně slouží přítomnosti. Ale jsou tu daleko důmyslnější a sugestivnější časové spletnice: „A všechno bezpozítří včerejšího dne“ (Všechno proti nám) nebo „Poděkujme jak děti za jablko / za to že příští dávno je už za námi“ (Poděkování) nebo „A vše co věčného nám naposledy zbývá / je celé v nás“ (Večer). Básníková odedávná slabost pro staré a prastaré (pro děděné z generace na generaci, tradiční) aktualizuje minulost, ale jeho ustavičné vyvolávání trvalého a věčného vlastně zpřítomňuje i budoucnost. Přitom lpí na přítomnosti, jakkoli je „hlomozným světem na smrt unavený“ – výslovně vítá, „že nás měl čas / jak rybář rybu v síti“. Skácelovo trvání je uchování, prožívání i čekání, velkolepá koexistence rozmanitých časů, a víc: rovnováha časů, domovské právo na čas, podrobenost času i podrobení si času.

A tatáž svoboda se týká i vnitřního času Skácelovy poezie. Jak jinak by si byl troufl svou nejmladší sbírku uzavřít básní (jen nepodstatně zredigovanou), kterou otiskl časopisecky ještě před svým knižním debutem, o Vánocích roku 1957? Jak jinak by mohl vést tak nenucený dialog s Erbenem (Dnes, Proč je na světě smrt) nebo s Nerudou (Poděkování, Modlitba stará – stará!)?

Hodně se cituje dvojverší z jedné básně sbírky Hodina mezi psem a vlkem: „Jsem pouhý básník, radar pod lipami. / Není mi odpovídat. Ptám se.“ Není to tak, paušálně vzato, docela pravda. Právě ve Skácelově filozofii času, i kdyby jen tušené, nalezlo patrně mnoho čtenářů odpověď na jednu

z nejpodstatnějších otázek svého života – nemyslím si, že by se vůbec mohl stát tak populárním básník, který by neposkytoval žádné odpovědi. Skácel přitom nebyl považován za autora, který emigroval ze svého času. Byl a je vnímán jako autor, který si čas naopak podrobil – a to vlastně i přesvědčivou definitivností svého tvaru (ale to už je jiná kapitola, a také lákavá) –, který proti vládě bezvýchoďné jepicovitosti (též časové syntéze svého druhu) nastoloval obohacující rovnováhu všech jeho podob. Proto byl Jan Skácel pocíťován jako zjev nesmírně časový – a to do té míry, až se paradoxně sám stal za živa mýtem, protipólem aktuálnosti.

Takto naplnil svou filozofii času nejen záměrně svým dílem, nýbrž i nezáměrně svým osudem.

Jiří Opelík

O B S A H

I

Tenkrát / 11

Takové věci / 13

Všechno proti nám / 14

Té noci / 15

Poděkování / 16

Ti kteří zakazují / 17

Stud jako padlý sníh / 19

Dnes / 21

Jitro / 22

Krajina s černým koněm a řekou zapomnění / 23

Slova / 24

* Nikdo jim bože / 25

Le temps des assassins / 26

Umění metaforu / 27

II

- Předčasné jaro / 31
Proč je na světě smrt / 32
Dálka / 33
Chlapec na voze plném jetele / 34
Večer / 35
Pohřeb Jaroslava Seiferta / 36
Milostná / 37
* Pokaždé je to / 38
* Až ztratím hlas / 39
* Ten den je tvůj / 40
* A před hospodou / 41
* Oblaka pokojná / 42
Jabloňový vlak / 43
V druhé půlce léta / 44
Flétnista / 45
Něžný Oidipus / 46
Na malířovu smrt / 47
* A je to těžké / 48
Dvakrát čtyři verše / 49
Na starý motiv / 50
Znovu bez názvu / 51

III

Malá recenze na královnu / 55

Děšť / 56

Za zavřenýma očima / 58

Chvála dřeva / 59

Bez konce a názvu / 60

Modlitba stará – stará! / 61

Zimní / 62

Vánoce dospělých / 63

Doslov / 67

EDICE
verse
SVAZEK
(29)

Jan Skácel **A znovu láska**

Doslov napsal Jiří Opelík
Ilustrace Helena Konstantinová
Typografie Vladimír Verner
Vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
v Praze roku 2016 jako svou 1430. publikaci
Vydání třetí, ve Vyšehradu druhé.
0,61 AA. Stran 80
Redigovala Blanka Koutská
Odpovědná redaktorka Marie Válková
Vytiskla Těšínská tiskárna, a. s.
Doporučená cena 168 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.
Praha 3, Víta Nejedlého 15
e-mail: info@ivysehrad.cz
www.ivysehrad.cz

ISBN 978-80-7429-699-4

V EDICI VERŠE JIŽ VYŠLO

- Svazek 1 *Jiří Langer / Zpěvy zavržených*
- Svazek 2 *G. Apollinaire / Stín mé lásky*
- Svazek 3 *Hans Sachs / Blázni v lázni*
- Svazek 4 *Christian Morgenstern / Palmström*
- Svazek 5 *Paul Verlaine / O lásce*
- Svazek 6 *Verše psané na vodu*
- Svazek 7 *Charles Baudelaire / Má temná krásko*
- Svazek 8 *Zpěvy staré Číny*
- Svazek 9 *William Shakespeare / Sonety*
- Svazek 10 *Charles d'Orléans /
Pro moje srdce vězněné*
- Svazek 11 *Čtyřverší ticha a krásy*
- Svazek 12 *Pierre de Ronsard / Milostné sonety*
- Svazek 13 *Elizabeth Browningová /
Portugalské sonety*
- Svazek 14 *Paul Verlaine / Elegie*
- Svazek 15 *Viktor Hugo / Něžné lásky temných nocí*

- Svazek 16 *Marina Cvetajevová /
Pij duše, co hrdlo ráčí*
- Svazek 17 *Tibetská poezie / Černý mrak v bílém*
- Svazek 18 *Apollinaire / Alkoholy*
- Svazek 19 *Alfréd de Musset / Mým láskám*
- Svazek 20 *Jan Zahradníček / Pod bičem milostným*
- Svazek 21 *Sněží na Jošino krásné
(Japonská pětiverší)*
- Svazek 22 *Paul Verlaine / Básnické dílo*
- Svazek 23 *Jean Cocteau / Sbohem, vy hříčky větrné*
- Svazek 24 *Zpěvy sladké Francie*
- Svazek 25 *Arthur Rimbaud / Cestou bez konce*
- Svazek 26 *Galský kohout zpívá
(Antologie francouzské poezie)*
- Svazek 27 *Jan Skácel / Smuténka*
- Svazek 28 *Písň z Ostrova vážek*
- Svazek 29 *Jan Skácel / A znovu láska*
- Svazek 30 *Ono no Komači /
Do slov má láska odívá se*
- Svazek 31 *Jan Skácel / Metličky*
- Svazek 32 *Oldřich Mikulášek / Agogh*

- Svazek 33 *Jan Zahradníček / Rouška Veroničina*
- Svazek 34 *Jan Skácel / Hodina mezi psem a vlkem*
- Svazek 35 *Jiří Orten / Ohnice*
- Svazek 36 *Jaroslav Seifert / Kamenný most*
- Svazek 37 *Po Tü I / Datlovník v meruňkovém sadu*
- Svazek 38 *Jaroslav Seifert / Deštník z Piccadilly*
- Svazek 40 *Saigjó / Odstíny smutku*
- Svazek 41 *Michelangelo / Požár smyslů*
- Svazek 42 *Jaroslav Seifert / Píseň písni*
- Svazek 43 *Jaromír Vochala / Zpěvy od Žluté řeky*
- Svazek 44 *Jaroslav Seifert / Ty, lásko, pozdravena buď*
- Svazek 45 *Galantní poezie*
- Svazek 46 *K. H. Borovský / Křest svatého Vladimíra*
- Svazek 47 *Oldřich Mikulášek / Druhé obrázky*
- Svazek 48 *Petrarca / Sto sonetů Lauře*
- Svazek 49 *Jan Zahradníček / Dům strach*
- Svazek 50 *Šótecu / Podoběn mraku život plyne*